

ביאורים ומילואים – על סדר הדף היומי

ביהמ"ד דקהני

דרכי יצחק

St. Thomastraat 26 2018 Antwerpen

שפיקוב

זבחים ד' עמוד א'

אי בת כהן וכל אשה פסולה לעבודה מדין "זר" והנפק"מ

בגמ', משום דאיכא למיפרך, מה לקבלה שכן פסולה בזר ואשה וכו' משום דאיכא למיפרך מה לזריקה שכן חייב עליה זר מיתה.

כב. השיטה מקובצת, מחק תיבת "ואשה", דפסול זר ואשה היינו הך הם, והעיקר שרק שחיטה כשרה בזר, ושאר העבודות בעי כהן, ואשה נמי לאו כהן היא, וה"נ להלן כשמייירי מחיוב מיתה לזר בזריקה, אף לגירסתינו אי' רק זר ולא חזר לכתוב אשה. אמנם להלן במשנה רפ"ג (ל"א). "כל הפסולין ששחטו שחיטתן כשרה, שהשחיטה כשרה בזרים, בנשים, בעבדים, ובטמאים, ואפילו בקדשי קדשים", וכן בברייתא דאי' שם בגמ', נמי נמנו נשים אחר זרים, ולכאורה משמע דאין דין הנשים והזרים שוה. ובאמת דבספר פרשת דרכים (דוך מצוותיך ח"ג, ד"ה עוד אני מסתפק) נסתפק בהא דבת כהן פסולה לעבודה, מקרא דבני אהרן ולא בנות אהרן, אם ע"י הכתוב הזה נכנסו לכלל זרות וחייבות מיתה, או הוי רק פסול בעלמא, והנפק"מ גבי מיתה, דיהיה שייך רק בזר, ולא בבת כהן שעבדה. ועעו"ש (סוף ח"ג ד"ה מה שכתבת), דמסתפק נמי גבי אשת כהן, אי דינה כזר, כיום דגבי תרומה אינה זר, עיי"ש. ובספר אתון דאורייתא (כלל י"ט), פשט את ספיקתו, מדיוק הגמ' בסוגיין, דמדאמר גבי קבלה מה לקבלה שכן פסולה בזר ואשה, ואילו גבי חיוב מיתה דזריקה אמר רק מה לזריקה שכן זר חייב עלי' מיתה, ולא נקט "אשה", מוכח להדיא דבאשה אפי' בזריקה ליכא חיוב מיתה רק פסול בעלמא, ואין חילוק איפוא באשה בין זריקה לקבלה דלענין פסול הרי גם הקבלה פסולה באשה, וע"כ שפיר נקט בזריקה רק זר לבד, וכתב בס"ד "וזו לכאורה ראי' ברורה בעז"ה יתברך", ע"כ. אך לגי' השיטמ"ק אין זה ראייה ברורה.

ובאמת דמצאתי בספר ימי שלמה (על רמב"ם פ"א מהל' עדות סוף ה"א), שמביא את הספק הנ"ל של הפרשת דרכים, וכותב שהג"ר יצחק נאג'ר זצ"ל בספרו לימודי ה' (המנחת חינוך מביאו כמה פעמים וכותב עליו ספר פלאי), שהיה מתלמידי תלמידיו של המשנה למלך, מביא את ספיקתו הנ"ל, ורצה להוכיח כמהר"י ענגיל הנ"ל מסוגיין, ודחה זאת הלימודי ה' (ולא מצאתי בפנים במ"ה המצויין בימי שלמה), דאי היה ראייה מסוגיין היה המשנה למלך מביאה, ועל כרחק הוא למד, דבמיתה לא חששה הגמ' שוב לומר "זר ואשה", וסמכה עצמה על מה שאמרה זר ואשה גבי קבלה. וא"כ אף לדבריו אין זה ראייה ברורה.

אמנם המנחת חינוך (מצוה ש"צ אות א') תלה זאת במחלוקת הרמב"ם והחינוך, וז"ל: "שלא יעבוד הזר במקדש כלומר כל מי שאינו מזרע אהרן שנא' זר לא יקרב וכו' [עכ"ל החינוך]. דיני מצוה זו ברמב"ם (פ"ט מהלכות ביאת מקדש) ולשון הר"מ 'איזה זר, כל שאינו מבני אהרן הזכרים שנא' וערכו בני אהרן והקטירו בני אהרן ולא בנות אהרן' [עכ"ל הרמב"ם]. מבואר להדיא דכל שאינו מבני אהרן הזכרים הוי בכלל זר, ומוזהרים בלאו הזה, וגם כן חייבים בעונש, הן מיתה בידי שמים או מלקות כי הם זרים גמורים. והרב המחבר (החינוך) אינו מביא הזכרים, אפשר דאינם בכלל לאו הזה כיון דהם זרע אהרן, לא הוי זרים [וכו'], שוב נזכרתי שעל מדוכה זו עמד עלי' המשנה למלך בספרו פרשת דרכים, "עכ"ל ועעו"ש בסו"ד, דגבי אשת כהן מסכים עם הפרשת דרכים, דנשאר בבית הספק.

נג. ולכאורה נראה, דהיה אפשר להביא ראייה מדברי התוספתא (זבחים, קרבנות פ"ג, ה"ה) שלא הוכשר בבמה אלא עבד משוחרר, ומוכח כי אף שזר מותר בבמה, עבד דינו כאשה ופסול בפני עצמו הוא. ובתורת כהנים (אחרי מות פ"ט, ה"ז) אי', שנשים ועבדים כשרים בבמה, ומוכח לכאורה שאין באשה אלא פסול זרות, ולכן בבמה כשרה שאינה צריכה זריקת כהן. וכן מפורש בשיטמ"ק (כריתות ג. אות י"ד בשם גליון), שאשה כשרה בבמה משום שזר כשר בבמה.

אך יש לדחות הראייה, ע"פ מה שראיתי בספר מקור ברוך (ח"א, פ"ב) שהג"ר איצ'לה מפוניבז' ביאר את דברי התוספתא (שם ה"ח) "בשעת התר הבמה, עושה אדם במה על פתח חצרו ועל פתח גינתו, מקריב עליה הוא, ובנו ובתו ועבדו ושפחתו", וביאר: שאין הכוונה להתיר עבודת אשה בבמה, אלא שהבמה היתה שייכת למי שבנאה, וקמ"ל שיכול להקריב בה גם קרבנות של משפחתו, ועיי"ש שהוכיח שאשה פסולה להקריב בבמה, כי פסולה אינו משום זרות.

וביותר יש לדחות, דכל הנידון בבמה אינו דומה כלל לעבודה, דאולי הבמה אינה נחשבת "עבודה", ולכן אין בה גם פסול אשה, ואף שהוא פסול בפני עצמו. ואם כן יתכן לומר שהיא כשרה בבמה אף אם פסול אשה חמור מפסול זרות ואינה נחשבת "עובד" כלל. וזהו גופא נידון השטמ"ק בכריתות (שם), שזר ודאי חייב על שחיטת חוץ כי נחשב "עובד פסול", והספק באשה אם הכשרה לעבודת במה מוכיח שנחשבת "עובד" כזר, או שבבמה אין כלל "עבודה", ואולי הוא גופא היה המחלוקת שבה דן המנחת חינוך, אי ילפינן מבמה הדמיון בין אש לזר, או שאין שייכות כלל בין במה לעבודה, ודו"ק.

ביאורים ומילואים – על סדר הדף היומי

זבחים ב' עמוד ב'

אי "לשמה" בעי דיבור או סגי במחשבה

בגמ', מחשבה בעלמא.

[כד]. בתוס' (ד"ה מחשבה) כתבו "ואפילו יהא צריך דיבור, כיון דליכא מעשה הוי כמחשבה בעלמא", והיינו דהדיבור נחשב רק כמחשבה, כיון דליכא מעשה, אך אף בדאיכא מעשה, מחשבה לחודיה לא מהני, ובעי דיבור.

והמשנה למלך (פ"ג מפסולי המוקדשין ה"א) תלה זאת במחלוקת ראשונים, דעל מה שכתב שם הרמב"ם: "שלש מחשבות הן שפוסלין את הקרבנות, ואלו הן, מחשבת שינוי השם, ומחשבת המקום, ומחשבת הזמן. מחשבת שינוי השם כיצד, זה השוחט את הזבח שלא לשמו, כגון שהיה עולה ויחשוב שהוא שלמים, או ישחטנו לשם עולה ושלמים, או לשם שלמים ולשם עולה, או ששחט הזבח שלא לשם בעליו, זו היא מחשבת שינוי השם", וכו'.

דייק המל"מ, וז"ל: מדברי רבינו נראה דכל מחשבה דקדשים הוי אפי' בלא הוצאה בפה, וכן הוא דעת הר"ב החינוך פ' צו (מצוה קמ"ד) אך התוס' בפ"ק דזבחים (שם) ד"ה מחשבה נראה דס"ל, דכל מחשבה דקדשים צריך הוצאה בפה, וקרי לה מחשבה לפי שאין בה מעשה", ומאריך להוכיח דכן הוא דעת רש"י בכמה מקומות, וכ"כ להדיא הסמ"ג (ל"ת של"ז), עיי"ש.

כה]. אמנם כבר קדמו להמשנה למלך בכל אלו הדיוקים, **בתשו' דבר שמואל** (סי' ש"ג), אך גבי הדיוקים ברש"י דאף הוא סובר כהתוס', מביא הדבר שמואל כמה וכמה סתירות שאפשר לדייק ברש"י, לכאן ולכאן, הן במחשבת פיגול, והן במחשבת שליחות יד.

ויש להוסיף על דבריהם את לשון התוס' (ב"מ מ"ג: ד"ה החושב לשלוח יד) דכתבו כן בפירוש "מחשבת פיגול הוי בדיבור ולא בלב כדמוכח בזבחים".

ובביאור דעת רש"י כתב הדבר שמואל, דהנראה דסובר רש"י דפגול חל במחשבה [להיפך מהמשנה למלך], כמשמעות הפסוק "לא יחשב", וכן בשליחות יד, אלא שבכל המקומות שמדויק מרש"י דבעי דיבור, מיירי היכן שרוצים לחייבו בעונש על הפיגול או על השליחות יד, ולכך לחייבו על פי בית דין, אי אפשר רק כשמפגל בדיבור, דהיינו לחייבו מלקות למ"ד לאו שאין בו מעשה לוקין עליו, או לעונש האוכל הקרבן שנתפגל, הא לא שייך רק באופן שפיגל בדיבור והעידו על זה עדים, וכן בשליחות יד, ובזה מיישב הסתירות בלשונות רש"י, עיי"ש.

נו]. ויש בזה גם נפק"מ למעשה גבי מצות צריכות כוונה, ובכל מעשה דבעי "לשמה", כגון טווית ציצית, עיבוד עור לתפילין, כתיבת סת"ם, אפיית מצות, כתיבת גט, אם בעינן שיוצא מפיו דבעי לשמה, או דסגי במחשבה.

וכתב הרא"ש בשם ספר התרומה (הל' ס"ת סימן ג'), דנשאר בזה בבית הספק אי בעי דיבור או דסגי במחשבה, ולכן הכריע, יש להזהר להוציא בשפתיו שעושה לשמה.

בשולחן ערוך נראה דחשש לזה דבעי דיבור ולא סגי במחשבה, דבהל' תפילה (סי' צ"ח ס"ד), כתב המחבר דהתפילה היא במקום הקרבנות, ולכן יש להזהר שלא יתערב בה מחשבה אחרת, דמחשבה פוסלת בקדשים. ולעיל (ס"ט ס"ד) פסק המחבר כי"א דמצות צריכות כוונה.

וכן גבי כתיבת סת"ם (יו"ד סי' רע"ד ס"א, רע"ו ס"ב), כתב המחבר להדיא שצריך אמירה בפה.

ואמנם גבי עיבוד העורות נראה כחוכך בדבר, דביו"ד כתב (שם סי' רע"א ס"א) דצריך שיאמר בפה. אך בהל' תפילין (או"ח סי' ל"ב ס"ח) כתב רק ד"טוב" להוציא בשפתיו בתחילת העיבוד וכו'.

אך בזה י"ל דהוא עצמו סובר שדעת הרמב"ם דעיבוד לשמה הוא רק מדרבנן (עי' כס"מ פ"א מתפילין ה"א), אולי אף הוא עצמו סבר כן, ולכן כתבה רק בדין דלכתחילה, ויש עוד הרבה להאריך בזה, ואין זה אלא רק לעורר לב הלומד.